אור הצפון — הכוחות האלוקיים שבאדם

הכוחות האלוקיים שבאדם מהחובה המוטלת על האדם להידמות לקונו "מה הוא רחום וחנון אף אתה רחום וחנון וכו' וכו'" אנו למדים על גדולתו ורוממותו, אשר אין להן ערך ושיעור, הן מבחינה גשמית והן מבחינה רוחנית.

בלעם בן בעור, נביא אומות העולם, מונה את שבחם של ישראל ואומר: "עם כלביא יקום וכארי יתנשא" (במדבר כג). אולם באמת אין זה אלא שבח מועט לישראל, כי בכל אדם טבועים מעצם יצירתו כוחות הרבה יותר גדולים מכל היצורים והברואים. הרי התורה מגלה לנו שהאדם הוא בחיר היצורים ונברא בצלם דמות תבניתו של הקדוש ברוך הוא, ואיך יתכן שלא הטביעו בו כוחות גדולים יותר מבעלי החיים.

ואמנם מוצאים אנו בבני האדם העליונים שהכילו כוחות כאלה. התורה מספרת לנו על אנשי מעלה שעפו יותר גבוה מהנשר והגיעו עד לרקיע השמים: חנוך עלה בעודנו בחיים על השמים; משה רבינו עלה למרום (ראה ילקוט קהלת תתקעט שחז"ל דורשים את הפסוק: "לא לקלים המרוץ" - על משה, שהיה עולה לרקיע כנשר); אליהו הנביא עלה בסערה השמימה (מלכים ב ב; וראה מדרש הגדול בראשית רבה: "שלושה עלו במרום ואלו הן: חנוך ומשה ואליהו). כמו כן יש שמיהר לרוץ מהצבי: "נפתלי אילה שלוחה" (בראשית מט). ומספרים חז"ל ש"בשעה שרצו לקבור את יעקב במערת המכפלה אמר עשו לבני יעקב: הבו לי איגרתא, אמרו ליה: איגרתא בארעא דמצרים היא, ומאן ניזל? ניזל נפתלי דקליל כאיילתא" (סוטה יג; וראה גם בבראשית רבה ר פצ"ח). כן כתוב על עשהאל שהיה "קל ברגליו כאחד הצביים אשר בשדה" (שמואל ב ב:יח), ואמרו חז"ל: "מה היתה קלותו? שהיה רץ על סאסי שיבוליא ואינם משתברין" (קהלת רבה ט). ומצינו עוד שהשוו גבורתם לשל חיות: יעקב בברכתו לבניו אמר על יהודה: "גור אריה יהודה וכו' וכו' כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו" (בראשית מט); על דן אמר: "יהי דן נחש עלי דרך שפיפון עלי אורח" (שם), ופירשו חז"ל שכיוון לשמשון. כן מסופר על עוג מלך הבשן שעקר טורא בר תלתא פרסי והביאו על ראשו כדי להשליכו על מחנה ישראל (ילקוט סוף חוקת). הרי אילו כוחות עצומים גנוזים בטבעו של האדם שהוא עולה בהם על כל היצורים.

ואכן דורשים מכל אדם מישראל להתאזר בכוחות גבורה מופלאים אלה ולנצלם לעבודת בוראו, כפי שאמרו חז"ל: "הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים" (אבות ה:כ).

אולם בעיקר דורשים מהאדם, כאמור, שיעלה בכוחותיו הרוחניים ויגיע למדריגה כזו שיהיו דומים לכוחותיו של הקדוש ברוך הוא, כביכול. הרי בשלוש עשרה המדות שהתורה מגלה לגו, גנוזים גבורותיו ונוראותיו הנפלאות של הקדוש ברוך הוא ועולמות עולמות של טוב וחסד לאין שיעור המקיפים את כל הבריאה. חז"ל דורשים: "ה' ה' אני הוא קודם שיחטא האדם ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה", (ראש השנה יז:), כלומר, ששני השמות הראשונים הן שתי מדות, אחת שהוא מרחם קודם שיחטא ואחת שהוא מרחם לאחר שיחטא וישוב (ראה שם רש"י ותוספות). הרי כמה עצום המרחק בין המדה הראשונה למדה השניה, שיש צורך להוסיף על מדת החסד והרחמים האלהית המכיל שמו של הקדוש ברוך הוא שברא בה את כל העולם - עוד מדת רחמים בקנה מדה אלהית כזו שמכיל שם ה', כדי להחזיק את העולם לאחר שחטא

האדם. וכמו המרחק בין מדת רחמים ראשונה לבין מדת רחמים שניה, כן המרחק בין כל מדה ומדה בשאר מדות הקדוש ברוך הוא העולות אחת על רעותה בטובן ובחסדן. והנה לאחר כל זה חייב אדם להטביע בקרבו את כל המדות האלהיות האלה ולהגיע למדריגה כזו שיהיה בבחינת "דומה לו", כפי שחז"ל דורשים נוטריקון על הכתוב: "זה אלי ואנוהו" (שמות טו) - "אני והוא", כלומר "אעשה עצמי כמותו לידבק בדרכיו" (ראה רש"י שבת קלג).

ואמנם אין זה אלא בכוחו של האדם בלבד ואיו שום בריה בעולם, לרבות מלאכי מעלה, שיכולים להשיג מעלות כאלה. כתוב בתורה שאמר ה' למשה: "הנה אנכי שולח מלאכי לפניך לשמרך בדרך וכו' השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם" (שמות כג). ה' גילה למשה שהמלאכים אין בהם המדה "נושא עוון ופשע וחטאה", שהיא האחרונה שבמדות וקשה מכולן (ראה מאמרנו "ספר תולדות אדם"), וברגע שימרו את פיהם לא יוותרו להם. אבל מהאדם דורשים שיגיע גם לשיא המדה הזאת, כי אין גבול לכוחות המופלאים הטבועים בו, באשר הוא נברא בצלם אלהים והוא חלק אלוה ממעל וביכולתו להידבק בדרכיו ולהידמות אליו בכל.

ובאמת גם המדה "נושא עוון" היא לאחר שחטא האדם ואינה אלא למי שעובר על פשע (ראה ראש השנה יז). ואם חייב האדם להתדמות לקונו, הרי עדיין לא מספיקה מדה זו עם כל שיאה, כי עליו להתדמות למדה של שם הראשון "ה'" שהיא, כאמור, לפני שחטא האדם, שבה, במדה זו, ברא את כל מעשי בראשית, כדכתיב: "עולם חסד יבנה". ובזה כלולים כל טובו וחסדו של הקדוש ברוך הוא. והרי אין לזה שיעור ותכלית.

ולאחר שהאדם מגיע למעלות כאלה הוא בבחינת "איום ונורא", בדומה להקדוש ברוך הוא (ראה תנחומא תזריע ח; ובילקוט שם תקנו: "איום ונורא הוא" (חבקוק א) - "זה אדם השולט בכל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולם") והוא מטיל מורא על כל הברואים. חז"ל אומרים: "מנין שהתפילין עוז הם לישראל, דכתיב 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך' (דברים כח), ותניא ר' אליעזר הגדול אומר: זה תפילין שבראש" (ברכות ו). ואם בתפילין כן מפני שכתוב בהם שם ה', על אחת כמה בשעה שאדם מתדמה למדה אחת של הקדוש ברוך הוא, כי אז לא רק שם ה' נקרא עליו אלא טבוע בקרבו בתוך תוכו. הרי אף במלאך שה' שלח לפני ישראל, שאין בכוחו להידמות להקדוש ברוך הוא, אומר הכתוב: "השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר וכו' כי שמי בקרבו" (שמות כג), וכל שכן באדם המדמה עצמו לה' במדה אחת ממדותיו. ועל אחת כמה וכמה בשעה שהאדם מגיע לשיא מדריגתו ומטביע בתוכו את כל י"ג המדות. הרי הוא דומה ממש להקדוש ברוך הוא, כביכול, והוא שליט בעולם ואימתו מוטלת על כל הברואים וזוהי משמעותו של הכתוב: "כי ה' אלהיך בקרבך אל גדול ונורא" (דברים ז), האל הגדול והנורא נמצא ממש בקרבו של כל אדם ואדם, ולאיזו מדריגה של אושר ועונג מגיע האדם בשעה שהוא מכיר את גדולתו ורוממותו ועוסק בעבודה זו להתדמות לקונו ולהטביע ה' בקרבו. אנו עומדים כעת בימי בה"ב שתיקנו חכמים להתענות בהם. ובעל "אור זרוע" כותב שמי שלא יכול להתענות ימעט לפחות בתענוגים. אבל באמת אין לך תענוג גדול מזה שבימים אלה, כי הרי אומרים בהם סליחות שעיקרן הן שלש עשרה מדות, והכוונה היא לא להסתפק באמירתן בפה בלבד, כי אם להתבונן בהן ולהשתדל להטביען בתוכו ולהתדמות לה', כביכול, ונמצא איפוא שימי בה"ב צריכים להיות אצלנו ימי תענוג ועידן עידונים, ואשרי מי שזוכה לכך.